MODERNITATE ŞI AVANGARDĂ ÎN LITERATURA ROMÂNĂ DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Viorica ATAMAN

CZU: 821.135.1.02 ″19″ ataman.viorica@gmail.com

Modernity and the avant-garde, in the sense we attribute to it today, has been a long historical process, due to an accumulation of political, social, economic and religious factors. „Modern”means break of the past, refreshment, deviation from the axis of existing values, the desire to amaze, to manifest. The modernity goes hand in hand with science, with the new, with technique and technology.

Secolul XXI ne aduce mari tulburări sociale, economice, politice, dar, în special, geopolitice. Confruntările ideologice sunt la ordinea zilei, iar oamenii par nişte fiinţe debusolate, care nu pot decide pe ce scară a valorilor să urce sau să coboare. Criza identitară şi cea a valorilor se fac mai mult decât resimţite, fiind trăite în plin conflict militar şi ideologic. Ne aflăm pe părţi diferite ale baricadei, când democraţia, autocraţia, tradiţionalismul, metamodernismul, ordinea şi anarhismul, religia şi secularismul se confruntă atât în mass-media, cât şi în viaţa de zi cu zi. Modernitatea este perioada pe care o trăim inclusiv acum, în secolul XXI, deşi sub o denumire diferită, de metamodernitate sau post-postmodernitate. Cert este că ideologiile modernităţii (democraţie, coeziune şi diversitate culturală, acceptare reciprocă, tendinţa spre inovaţie, progres tehnic şi ştiinţific) sunt deocamdată perfect valabile, deşi, uneori, se ciocnesc cu arhaismul şi imperialismul altor popoare. Modernitatea, în sensul pe care i-l atribuim astăzi, a fost un lung proces istoric, datorat unui cumul de factori de ordin politic, social, economic şi religios. Modernitatea a apărut şi ca rezultat al unor schimbări la nivel geografic. După căderea Imperiului Roman, latinitatea s-a confruntat cu năvălirile barbare ale triburilor germanice. Este important de amintit acest factor, deoarece criza latinitate-germanitate se va menţine încă secole de-a rândul. Un alt factor declanşator a fost ruptura dintre Biserica Catolică şi Biserica Răsăriteană. Această ruptură va pune bazele unor căi de dezvoltare diferite: apusene şi răsăritene. Mai târziu, redescoperirea Antichităţii în perioada Renaşterii va reconsidera cultura, arta şi credinţa în general. Formarea statelor în secolul XIX vor înăspri şi mai mult confruntările la nivel de ideologii şi de orânduire socială şi politică. Toate aceste manifestări de-a lungul istoriei au creat cadrul benefic pentru o nouă reconsiderare a lumii, a valorilor, a artelor şi a culturii.

Modernitatea a îmbrăcat înţelesuri diferite, pe de o parte, erau moderni cei din Evul Mediu faţă de Antichitate, apoi cei post-Renaştere se considerau moderni faţă de Evul Mediu. Totuşi, dacă e să căutăm cea mai simplă definiţie, aflăm că moderni-

tate înseamnă „caracterul a ceea ce este modern sau calitate a unui autor sau a unei opere de a fi modernă, ansamblul trăsăturilor care definesc epoca sau spiritul său modern” [2]. Termenul de modern ne duce cu gândul la idei inovative, situații noi, concepte noi, ceea ce este și se întâmplă acum, imediat, proaspăt [3]. Prin urmare, acest termen de „modern” este un concept foarte larg și se aplică în toate științele, tocmai pentru a sublinia noutatea. Modernul împrospătează precedentul, sec. XIX e modern în raport cu sec. XVII sau sec. XVIII. Sec. XX e modern în raport cu secolul precedent etc. Premisele apariției modernului se datorează marilor descoperiri tehnice și tehnologice. *Epoca Luminilor*, urmată apoi de toate descoperirile în știință, a dus la marea ruptură de biserică și ideile clasice. Omul având conștiința propriei persoane, având conștiința propriului destin l-a făcut să se revolte, să-și pună întrebări existențiale, să-și dorească să cunoască mai mult, să se rupă de dogma bisericească.

Noțiunea de viață după moarte se transformă mai degrabă într-o metaforă, omul dorește să-și trăiască viața aici și acum, trăiește cu prezentul. O altă premisă importantă în acceptarea noului, invențiile tehnice, apariția companiilor comerciale, fluxului de capital. Apariția claselor de mijloc, care aveau acces la educație, școlarizare propriu-zisă, presupune că s-a mărit masa de oameni alfabetizați, dornici de reînnoiri, de a asimila tot ce este nou și de a rupe cu trecutul. Spiritul modern s-a manifestat în toate artele, în special, pictură și literatură. Pictura datorată faptului că existau comercianții care investeau în artă pentru a epata, literatura datorată faptului că exista presa, spațiu de creație și de expresie, crearea unui nou gust estetic. Revoluțiile intelectuale și tehnice mențin acest spirit inovativ până în zilele noastre, or, mereu se găsesc noi și noi resurse de a hrăni omul modern, care în fond este mult mai derutat și mai orientat spre prezent. În măsura în care ideea de modernitate presupune, după Matei Călinescu [1, p. 115], o critică radicală a trecutului și un angajament clar în favoarea schimbării și a valorilor viitorului, este ușor de înțeles de ce, mai cu seamă în ultimele două secole, modernii au încurajat aplicarea unei metafore antagonistice, avangarda, în diferite domenii, inclusiv în literatură, în arte și în politică. Implicațiile militare evidente ale conceptului indică, pe bună dreptate, atitudini și orientări pe care avangarda le datorează direct conștiinței mai largi a modernității – un simț acut al militantismului, elogiul nonconformismului, o vocație a vizionarismului curajos afirmat și, într-un plan mai general, încrederea în victoria finală a timpului și a imanenței asupra tradițiilor care încearcă să se prezinte drept eterne, imuabile și transcendent determinate. Tocmai alianța modernității cu timpul și încrederea ei durabilă în conceptul de progres au făcut posibil mitul unei avangarde eroice și conștiente de sine, aflată în lupta pentru viitor. Ideea avangardismului presupune că progresul este întotdeauna rezultatul unei revolte împotriva unui status-quo înțepenit. Apogeul manifestării avangardismului a fost înregistrat aproximativ în perioada 1910-1940, însă elemente pregătitoare au putut fi observate și mai devreme, bunăoară elemente avangardiste în opera lui Tudor Arghezi*, „Mă lupt de o viață întreagă cu cuvintele. Am căutat să le supun și din materia plastică să modelez după gând și simțire, un veșmânt nou pentru o idee, pentru un sentiment”*, într-o etapă de incubație a avangardei propru-zise, și, pe de altă parte, se

poate vorbi şi de o destul de îndelungată dăinuire a mişcării de avangardă în perioada de după sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial.

Dintre atributele definitorii ale mişcării de avangardă, cel mai specific este caracterul ei radical şi deliberat novator. Avangardismul proclamă ostentativ şi polemic necesitatea înnoirii, asumându-şi, la fel de ostentativ, rolul de precursor, de deschizător de drumuri [4]. Ca premisă a înnoirii necesare, e proclamată respingerea totală a canoanelor artei tradiţionale academice şi, în general, a valorilor şi normelor tradiţionale, convenţionale, conservatoare. Avangarda cultivă incongruenţele, neprevăzutul, elemente pe care le întâlnim şi în opera lui *Gellu Naum, Benjamin Fundoianu, Urmuz, Ilarie Voronca*. La mai bine de o sută de ani de la primele manifestări avangardiste suntem în situaţia unui nou ţipăt munchhian colectiv, tocmai pentru că suntem în faţa unei noi ordini sociale mondiale, suntem în faţa anulării unor valori stabilite de secole. Modernitatea (inclusiv în forma sa extremă – avangarda) şi tradiţia vor fi mereu într-o luptă dură, iar noi trebuie, doar printr-o mobilizare comună, să menţinem nivelul *aurea mediocritas*, adică acel mijloc de aur, între etică, morală şi estetică.

Referinţe:

1. CĂLINESCU, Matei. *Cinci feţe ale modernităţii: modernism, avangardă decadenţă, kitsch, postmodernism*. Iaşi: Polirom, 2005.
2. CĂLINESCU, Matei. *Conceptul modern de literatură*. Bucureşti: Humanitas, 2017.
3. PRICOP, Lucian. *Dicţionar de teorie literară*. Bucureşti: Cartex, 2009.
4. BÂRNĂ, Nicolae. *Avangarda literară românească*. Chişinău: Ştiinţa, 2017.

Recomandat
***Dorina ROTARI**, dr., lector univ.*